

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΕΣ ΑΥΡΙΟΝ ΤΑ ΣΠΟΥΔΑΙΑ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

A DEMAIN LES AFFAIRES

JE DONNE avec raison, ce me semble, la palme à Jacques Amyot sur tous nos écrivains français, non seulement pour la naïveté et pureté du langage, en quoi il surpasse tous autres, ni pour la constance d'un si long travail, ni pour la profondeur de son savoir, ayant pu développer si heureusement un auteur si épineux et ferré (car on m'en dira ce qu'on voudra: je n'entends rien au grec, mais je vois un sens si beau, si bien joint et entretenu partout en sa traduction que, ou il a certainement entendu l'imagination vraie de l'auteur, ou, ayant par longue conversation planté vivement dans son âme une générale idée de celle de Plutarque, il ne lui a au moins rien prêté qui le démente ou qui le dédie); mais surtout je lui sais bon gré d'avoir su trier et choisir un livre si digne et si à propos, pour en faire présent à son pays. Nous autres ignorants étions perdus, si ce livre ne nous eût relevés du borbier: sa merci, nous osons à cette heure et parler et écrire; les dames en régentent les maîtres d'école; c'est notre bréviaire. Si ce bon homme vit, je lui résigne Xénophon pour en faire autant: c'est une occupation plus aisée, et d'autant plus propre à sa vieillesse; et puis, je ne sais comment, il me semble, quoiqu'il se démêle bien brusquement et nettement d'un mauvais pas, que toutefois son style est plus chez soi quand il n'est pas pressé et qu'il roule à son aise.

J'étais à cette heure sur ce passage où Plutarque dit de soi-même que Rusticus, assistant à une sienne déclamation à Rome, y reçut un paquet de la part de l'Empereur, et temporisa de l'ouvrir jusques à ce que tout fut fait: en quoi (dit-il) toute l'assistance loua singulièrement

1. Ο Ἀμύο, ἐκτὸς ἀπὸ τοῦς *Παράλληλους Βίους* καὶ τὰ *Ἠθικά* τοῦ Πλουτάρχου, εἶχε μεταφράσει καὶ Ἡλιόδωρο (τὰ *Αἰθιοπικά*) καὶ Διόδωρο Σικελιώτη.

2. Ο Montaigne λέει ferré, σιδερόδετο, πεταλωμένο, δηλαδή δυσκολόλυτο, δυσκολονόητο. Δὲν καλοκαταλαβαίνουμε γιατί τὸ λέει αὐτὸ γιὰ τὸν τόσο ὁμαλὸ Πλούταρχο.

ΕΣ ΑΥΡΙΟΝ ΤΑ ΣΠΟΥΔΑΙΑ

ΒΑΖΩ ΔΙΚΑΙΑ, μοῦ φαίνεται, τὸν Ἰάκωβο Ἀμυὸ ἀπάνω ἀπ' ὅλους τοὺς γάλλους μας συγγραφεῖς, ὄχι μονάχα γιὰ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν καθαρότητα τῆς γλώσσας, ὅπου ξεπερνᾷ ὅλους τοὺς ἄλλους, οὔτε γιὰ τὴν τόσο μακριὰ καὶ ἐπίμονή του δουλειά¹, οὔτε γιὰ τὸ βάθος τῆς μάθησής του, [χάρη στὰ ὅποια] μπόρεσε νὰ ἐξηγήσει τόσο πετυχημένα ἓνα συγγραφέα τόσο ἀγκαθερό καὶ τραχὺ² (γιατὶ ἄς μοῦ ποῦν ὅ,τι θέλουν: δὲν ξέρω καθόλου ἑλληνικά, ἀλλὰ βλέπω ἓνα νόημα τόσο ὠραῖο, τόσο καλὰ ἀρμολογημένο καὶ βαστηγμένο παντοῦ στὴ μετάφρασή του, ὥστε, ἢ κατάλαβε σωστὰ τὴν ἀληθινὴ σκέψη τοῦ συγγραφέα, ἢ, ἔχοντας μὲ μιὰ μακρόχρονη συναναστροφή φυτέψει ζωηρὰ στὴν ψυχὴ του μιὰ εἰκόνα γενικὴ τῆς ψυχῆς τοῦ Πλουτάρχου, δὲν τοῦ δάνεισε³ τουλάχιστον τίποτε πὺν νὰ τὸν διαψεύδει ἢ ν' ἀντιφάσκει [στὰ ὅσα λέει])· ἀλλὰ προπάντων τοῦ χρωστῶ μεγάλη χάρη πὺν ξεχώρισε καὶ ξεδιάλεξε⁴ ἓνα βιβλίο μὲ τόση ἀξία καὶ τόσο πᾶνω στὴν ὥρα, γιὰ νὰ τὸ χαρίσει στὸν τόπο του. Ἐμεῖς οἱ ἀγράμματοι θὰ ἤμαστε χαμένοι ἂν τὸ βιβλίο αὐτὸ δὲ μᾶς ἔβγαζε ἀπὸ τὸ βοῦρκο: χάρη σ' αὐτὸ τολμοῦμε τώρα καὶ νὰ μιλοῦμε καὶ νὰ γράφουμε· οἱ κυρίες δασκαλεύουνε τοὺς δασκάλους· εἶναι ἡ σύνοψή μας. Ἄν ὁ γεροντάκος αὐτὸς ζεῖ, τοῦ συσταίνω τὸν Ξενοφώντα γιὰ νὰ τὸν μεταφράσει κι ἐκεῖνον: εἶναι μιὰ πιὸ εὔκολη δουλειά, καὶ γι' αὐτὸ πιὸ κατάλληλη γιὰ τὰ γερατειά του· κι ἔπειτα, δὲν ξέρω γιατί, μοῦ φαίνεται, μ' ὄλο πὺν ξεμπερδεύει γλήγορα καὶ παστρικά τὰ δύσκολα μέρη, ὅτι τὸ ὕφος του πατᾶ πιὸ στερεὰ ὅταν δὲν τὸ στενοχωροῦν δυσκολίες καὶ κυλᾶ ἀνεμπόδιστα.

Διάβαζα τώρα δὲ τὸ μέρος ἐκεῖνο ὅπου ὁ Πλούταρχος λέει γιὰ τὸν ἑαυτοῦ ὅτι κάποτε πὺν ὁ Ρούστικος παρευρισκόταν σὲ μιὰ ἀνάγνωσή του⁵ στὴ Ρώμη, ἔλαβε ἓνα δέμα ἐκ μέρους τοῦ Αὐτοκράτορα, καὶ ἀνάβαλε νὰ τὸ ἀνοίξει ὡς πὺν τέλειωσε ἡ ἀνάγνωση: πράμα γιὰ τὸ ὅποιο (λέει) ὄλο τὸ ἀκροα-

3. Τοῦ Πλουτάρχου.

4. Καὶ ἐδῶ οἱ δύο συνώνυμες λέξεις πὺν τόσο συνηθίζει ὁ Montaigne.

5. Ἀνάγνωση ἔργου τοῦ Πλουτάρχου ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Πλούταρχο.

la gravité de ce personnage. De vrai, étant sur le propos de la curiosité, et de cette passion avide et gourmande de nouvelles qui nous fait avec tant d'indiscrétion et d'impatience abandonner toutes choses pour entretenir un nouveau venu, et perdre tout respect et contenance pour crocheter soudain, où que nous soyons, les lettres qu'on nous apporte, il a eu raison de louer la gravité de Rusticus; et pouvait encore y joindre la louange de sa civilité et courtoisie de n'avoir voulu interrompre le cours de sa déclamation. Mais je fais doute qu'on le peut louer de prudence: car, recevant à l'improvu lettres et notamment d'un empereur, il pouvait bien advenir que le différer à les lire eût été d'un grand préjudice.

Le vice contraire à la curiosité, c'est la nonchalance, vers laquelle je penche évidemment de ma complexion, et en laquelle j'ai vu plusieurs hommes si extrêmes, que trois ou quatre jours après on retrouvait encore en leur pochette les lettres toutes closes qu'on leur avait envoyées.

Je n'en ouvris jamais, non seulement de celles qu'on m'eut commises, mais de celles même que la fortune m'eût fait passer par les mains; et fais conscience si mes yeux déroberent par mégarde quelque connaissance des lettres d'importance qu'il lit, quand je suis à côté d'un grand. Jamais homme ne s'enquit moins et ne fureta moins ès affaires d'autrui.

Du temps de nos pères, Monsieur de Boutières cuida perdre Turin pour, étant en bonne compagnie à souper, avoir remis à lire un avertissement qu'on lui donnait des trahisons qui se dressaient contre cette ville, où il commandait; et ce même Plutarque m'a appris que Julius César se fût sauvé, si, allant au Sénat le jour qu'il y fut tué par les conjurés, il eût lu un mémoire qu'on lui présenta. Et fait aussi le conte d'Archias, tyran de Thèbes, que le soir avant l'exécution de l'entreprise que Pélopidas avait faite de le tuer pour remettre son pays en liberté, il lui fut écrit par un autre Archias, Athénien, de point en point ce qu'on lui préparait; et que, ce paquet lui ayant été rendu pendant son souper, il remit à l'ouvrir, disant ce mot qui, depuis, passa en proverbe en Grèce: « A demain les affaires ».

1. Σε ὅλη αὐτὴ τὴ φράση δὲν κράτησα τὴν ἐντελῶς προσωπικὴ σύνταξη τοῦ

τήριο παίνεσε ξεχωριστά τὴ σοβαρότητα αὐτοῦ τοῦ προσώπου. Πραγματικά, μιλώντας γιὰ τὴν περιέργεια, καὶ γιὰ τὸ πάθος ἐκεῖνο τὸ ἀχόρταγο καὶ λαίμαργο γιὰ νέα, πὺ μᾶς κάνει τόσο ἀδιάκριτα καὶ ἀνυπόμονα νὰ τ' ἀφήνουμε ὅλα γιὰ νὰ κουβεντιάσουμε μ' ἓνα νεοφτασμένον, καὶ νὰ χάνουμε κάθε σεβασμὸ καὶ ἀξιοπρέπεια γιὰ νὰ παραβιάσουμε μεμιᾶς, ὅπου κι ἂν βρισκόμαστε, τὰ γράμματα πὺ μᾶς φέρουν, εἶχε δίκιο νὰ παινέσει τὴ σοβαρότητα τοῦ Ρούστικου· μπορούσε μάλιστα νὰ τὸν παινέσει καὶ γιὰ τὴν εὐγένεια καὶ τὴ λεπτότητα πὺ εἶχε νὰ μὴν τοῦ διακόψει τὴν ἀνάγνωση. Ἀμφιβάλλω ὅμως ἂν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸν παινέσει καὶ γιὰ φρονιμάδα: γιὰτὶ, παίρνοντας ξαφνικὰ γράμματα, καὶ ἀπὸ ἓναν αὐτοκράτορα μάλιστα, μπορούσε πολὺ καλὰ νὰ συμβεῖ [ἔτσι ὥστε] τὸ ν' ἀναβάλει νὰ τὰ διαβάσει νὰ τοῦ ἔκανε μεγάλο κακό.

Τὸ ἐλάττωμα τὸ ἀντίθετο ἀπὸ τὴν περιέργεια εἶναι ἡ ἀναμελιά, πρὸς τὴν ὁποία ῥέπω ὀλοφάνερα ἀπὸ φυσικοῦ μου, καὶ πὺ μερικοὶ ἄνθρωποι εἶδα νὰ τὴν ἔχουν σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε τρεῖς ἢ τέσσερις μέρες ὕστερα ἔβρισκε κανεὶς ἀκόμα στὴν τσέπη τους ὀλόκληστα τὰ γράμματα πὺ τοὺς εἶχαν στείλει.

Δὲν ἀνοίξα ποτὲ γράμμα, ὄχι μονάχα ἀπὸ κεῖνα πὺ μοῦ ἐμπιστεύτηκαν, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀπὸ κεῖνα πὺ ἡ τύχη τῶφερε νὰ πέσουν στὰ χέρια μου· καὶ τῶχω βάρος στὴ συνείδηση ἂν, σὰ βρεθῶ δίπλα σ' ἓνα μεγάλο πρόσωπο, τὰ μάτια μου ἀπὸ ἀπροσεξία κλέψουν τίποτε¹ ἀπὸ τὰ σπουδαῖα γράμματα πὺ διαβάσει. Ποτὲ ἄνθρωπος δὲ γύρεψε νὰ μάθει καὶ δὲν ψαχούλεψε λιγότερο στὶς ὑποθέσεις τῶν ἄλλων.

Στὰ χρόνια τῶν πατεράδων μας, ὁ Κύριος ντὲ Μπουτιέρ κόντεψε νὰ χάσει τὸ Τουρίνο γιὰτὶ, δειπνώντας μὲ καλὴ συντροφιά, ἀνάβαλε νὰ διαβάσει ἓνα μήνυμα πὺ τοῦστελναν γιὰ τὶς προδοσίες πὺ ὀρθώνονταν ἐνάντια σ' αὐτὴ τὴν πόλη ὅπου πρόσταζε· καὶ πάλι ὁ Πλούταρχος μοῦμαθε ὅτι ὁ Ἰούλιος Καίσαρας θὰ σώζονταν, ἂν, πηγαίνοντας στὴ σύγκλητο τὴ μέρα πὺ τὸν σκότωσαν οἱ συνωμότες, διάβαζε ἓνα ὑπόμνημα πὺ τοῦ παρουσίασαν. Καὶ ἱστορεῖ ἀκόμα καὶ τοῦτο δῶ τοῦ Ἀρχία, τύραννου τῶν Θηβῶν, ὅτι τὸ βράδυ, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκτέλεση τοῦ σχεδίου πὺ ὁ Πελοπίδας εἶχε κάνει νὰ τὸν σκοτώσει γιὰ νὰ ξαναδώσει στὸν τόπο του τὴν ἐλευθερία, πῆρε γράμμα ἀπὸ ἓναν ἄλλον Ἀρχία, Ἀθηναῖο, πὺ τοῦλεγε λέξη πρὸς λέξη ὅ,τι τοῦ ἐτοιμάζανε· καὶ ὅτι, καθὼς τοῦδωσαν αὐτὸ τὸ δέμα τὴν ὥρα πὺ δειπνοῦσε, ἀνάβαλε νὰ τὸ ἀνοίξει, λέγοντας τὸ λόγο αὐτό, πὺ ἀπὸ τότε ἔγινε παροιμία στὴν Ἑλλάδα: « Ἐς αὔριον τὰ σπουδαῖα ».

Montaigne, γιὰτὶ θὰ βίαζα πάρα πολὺ ἄσχημα τὴ σύνταξη τῆς δικῆς μας γλώσσας.

Un sage homme peut, à mon opinion, pour l'intérêt d'autrui, comme pour ne rompre indécemment compagnie, ainsi que Rusticus, ou pour ne discontinuer un autre affaire d'importance, remettre à entendre ce qu'on lui apporte de nouveau ; mais, pour son intérêt ou plaisir particulier, même s'il est homme ayant charge publique, pour ne rompre son dîner, voire ni son sommeil, il est inexcusable de le faire. Et anciennement était à Rome la place consulaire, qu'ils appelaient, la plus honorable à table, pour être plus à délivre et plus accessible à ceux qui surviendraient pour entretenir celui qui y serait assis. Témoignage que, pour être à table, ils ne se départaient pas de l'entremise d'autres affaires et survenances.

Mais, quand tout est dit, il est malaisé ès actions humaines de donner règle si juste par discours de raison, que la fortune n'y maintienne son droit.

Ένας φρόνιμος άνθρωπος μπορεί, νομίζω, για χάρη ἄλλου, καθὼς ἐπίσης καὶ για νὰ μὴν παρατήσῃ ἄπρεπα μιὰ συντροφιά, ὅπως ὁ Ρούστικος, ἢ για νὰ μὴ διακόψῃ μιὰν ἄλλη σπουδαία ἐργασία, ν' ἀναβάλλῃ ν' ἀκούσῃ τὸ νέο πού τοῦ φέρνουν· ἀλλὰ για χάρη δική του ἢ ἀτομική του εὐχαρίστηση, ἰδίως ὅταν ἀσκεῖ δημόσιο λειτούργημα, εἶναι ἀσυγχώρητος νὰ τὸ κάμῃ για νὰ μὴ διακόψῃ τὸ γεῦμα του ἢ καὶ τὸν ὕπνο του ἀκόμα. Καὶ στ' ἀρχαῖα χρόνια ἦταν στὴ Ρώμη ἡ θέσις τοῦ ὑπατου, ὅπως τὴν ἔλεγαν, ἡ πιὸ τιμητικὴ στὸ τραπέζι, γιατί ἦταν ἡ πιὸ ἐλεύθερη καὶ ἡ πιὸ προσιτὴ για ὅσους θὰ ἔρχονταν νὰ μιλήσουν σ' ἐκεῖνον πού θὰ καθόταν ἐκεῖ. Ἀπόδειξη ὅτι, μὲ τὸ νὰ εἶναι στὸ τραπέζι, δὲν ἔπαυαν ν' ἀσχολοῦνται μὲ ἄλλες δουλειὲς καὶ ζητήματα.

Μὰ κι ὅλα ὅταν τὰ πεῖς, εἶναι δύσκολο τὶς ἀνθρώπινες πράξεις νὰ τὶς ρυθμίσεις μὲ θεωρίες τῆς λογικῆς τόσο σωστά, πού νὰ μὴν κρατήσῃ καὶ ἡ τύχη τὰ δικαιώματά της.